

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

УДК 368.5
JEL: G22, Q10, Q14

Наталія Шибасєва, Тетяна Бабан

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка
Україна*

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ЧИННИКИ ВПЛИВУ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ

Мета. Метою статті є дослідження розвитку українського ринку страхових продуктів у сільському господарстві з виокремленням і класифікацією чинників, які впливають на динаміку основних показників ринку, та визначення на цій основі концептуальних напрямів розбудови ефективної системи агострахування України.

Методологія / методика / підхід. Методологію дослідження становили положення неокласичної та інституційної теорій; використано методи узагальнення та систематизації (при визначенні сучасних тенденцій розвитку ринку агострахування), періодизації (для визначення спільних рис і розбіжностей у становленні агострахування в Україні), статистичного аналізу (для аналізу динаміки показників розвитку аграрної сфери, ринку агострахування), факторний аналіз (для визначення чинників впливу на ефективність агострахування); кореляційний і регресійний аналізи (при виявленні залежності показників розвитку ринку агострахування від макроекономічних показників й обсягів державного фінансування), прогностичний (для формулювання висновків і пропозицій щодо концептуальних векторів розвитку агострахування).

Результати. У результаті дослідження виявлено низький рівень проникнення страхування в сільське господарство України. Агострахування здійснюється переважно у рослинництві. На ринку агострахування України представлені сучасні страхові продукти, але їх асортимент є меншим у порівнянні з країнами з розвинутим агострахуванням. Нормативно-правове забезпечення страхування продукції сільського господарства представлено значною кількістю документів, невиконання у повному обсязі окремих положень яких, наприклад, щодо державного субсидювання страхових премій, перешкоджає розвитку агострахування. Ми узагальнили та класифікували чинники розвитку агострахування в Україні й використали математичну модель для виявлення основних функціональних чинників, які мають вплив на динаміку застрахованих площ. Ми встановили важливу залежність розвитку агострахування від комплексу інституційних і функціональних чинників.

Оригінальність / наукова новизна. Отримав подальший розвиток системний підхід до дослідження агострахування як складника умов сталого розвитку аграрної сфери. Визначено, що реалізації потенційних можливостей агострахування, як складника забезпечення умов сталого розвитку аграрної сфери, перешкоджають висока вартість страхових премій, недостатні обсяги фінансування державних програм, непослідовність державної політики, відсутність при її розробленні та реалізації середньострокового планування; неповнота інформації з боку стейкхолдерів щодо необхідності, доступності агострахування. Для розвитку агострахування необхідно зменшити негативний вплив таких чинників.

Практична цінність / значущість. Інституалізації агострахування, як однієї з

передумов функціонування сільського господарства України на принципах сталого розвитку, будуть сприяти перехід від мультиризикового до індексного страхування, формування прозорого регуляторного середовища, запровадження середньострокового державного програмування, поширення інформації на державному рівні для стейкхолдерів щодо необхідності, доступності, доцільності агостраховання.

Ключові слова: *агостраховання, рівень проникнення страхування, ризики, сільське господарство, стейкхолдери, мультиризикове страхування, індексне страхування.*

Natalia Shibaeva, Tetiana Baban

*Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture
Ukraine*

INSTITUTIONALIZATION OF AGRICULTURAL INSURANCE IN UKRAINE: IMPACT FACTORS AND VECTORS OF DEVELOPMENT

Purpose. *The purpose of the paper is investigation of the development of the Ukrainian market of insurance products in agriculture with the identification and classification of factors that affect the dynamics of the main market indicators, and determination on this basis the conceptual directions of building an effective system of agricultural insurance in Ukraine.*

Methodology / method / approach. *The methodology of the study consisted of the provisions of neoclassical and institutional theories; we used methods of generalization and systematization (by determining current trends in the development of the agricultural insurance market), periodization (to identify common features and differences in the formation of agricultural insurance in Ukraine), statistical analysis (to analyze the dynamics of agricultural development indicators, the agricultural insurance market), factor analysis (to determine the factors influencing the effectiveness of agricultural insurance); correlation and regression analyzes (by revealing dependence of development indicators of agricultural insurance market from macroeconomic indicators and volumes of state financing), prognostic (to formulate conclusions and proposals on conceptual vectors of development of agricultural insurance).*

Results. *The study revealed a low level of penetration (implementation) of insurance in the agriculture of Ukraine. Agri-insurance is carried out mainly in crop production. Modern insurance products are presented in the Ukrainian insurance market, but their range is smaller than in the countries with developed agricultural insurance. Regulatory provision of insurance for agricultural products is represented by a large number of documents, the failure of which in full compliance with certain provisions, such as state subsidies for insurance premiums, impedes the development of agricultural insurance. We summarized and classified the factors of development of agricultural insurance in Ukraine and used a mathematical model to identify the main functional factors that influence the dynamics of insured areas. We established an important dependence of the development of agricultural insurance on a set of institutional and functional factors.*

Originality / scientific novelty. *The systematic approach to the research of agricultural insurance as a constituent of conditions for sustainable development of the agrarian sphere was further developed. It is determined that implementation of potential opportunities of agricultural insurance as a component of ensuring conditions for sustainable development of the agrarian sector is hampered by the high cost of insurance premiums, insufficient amounts of financing of state programs, inconsistency of state policy, absence in its development and implementation of medium-term planning; incompleteness of information on the part of stakeholders regarding the necessity, availability of agricultural insurance. For the development of agricultural insurance, it is necessary to reduce the negative impact of such factors.*

Practical value / significance. *The institutionalization of agricultural insurance, as one of the preconditions for the functioning of Ukrainian agriculture on the principles of sustainable development, will facilitate the transition from multi-risk to index insurance, the formation of a transparent regulatory environment, the introduction of medium-term state programming, the dissemination of information on the necessity, availability, expediency of agricultural insurance at the state level for the stakeholder.*

Key words: *agri-insurance, level of penetration of insurance, risks, agriculture, stakeholders, multi-risk insurance, index insurance.*

Постановка проблеми. Сільське господарство має особливе значення для економіки України як її потужна виробнича, екологічна й соціальна підсистема. У 2018 р. у сільському господарстві забезпечено виробництво 10,1 % ВВП України, працювало 17,1 % зайнятих у національній економіці, у структурі українського експорту продукція сільського господарства перевищила 32 %.

Як зазначено в Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна», забезпечення упродовж наступних 15 років зростання ВВП удвічі з одночасним підвищенням рівня зайнятості населення залежить, зокрема від швидкого нарощування продуктивності аграрно-промислового комплексу [1].

До особливостей здійснення економічної діяльності в сільському господарстві належить підвищений рівень ризику. Дані опитувань сільськогосподарських підприємств щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності свідчать, що несприятливі погодні умови є одним з основних чинників, які стримують сільськогосподарську діяльність [2].

Дієвим інструментом, який дозволяє компенсувати фінансові втрати від погодно-кліматичних чинників та інших несприятливих подій, під час здійснення економічної діяльності в сільському господарстві, є агрострахування. Останніми роками ринок агрострахування України має позитивну динаміку: зростає кількість укладених договорів страхування, обсяг зібраних страхових премій у гривні, загальна страхова сума. Але показник питомої ваги застрахованих площ у загальному обсязі посів залишається в межах 3–5 %. За таких умов не реалізуються потенційні можливості агрострахування як складника забезпечення умов сталого розвитку аграрної сфери.

Перетворенню агрострахування в Україні на потужний фактор розвитку агросфери на умовах сталого розвитку будуть сприяти спільні зусилля стейкхолдерів. Зокрема, доробки вітчизняних учених істотно підсилять наукове обґрунтування доцільності агрострахування, визначать його переваги та перспективи імплементації у вітчизняну практику ведення агробізнесу та державні програми фінансування аграрної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з агрострахуванням, знайшли відображення в працях багатьох закордонних та вітчизняних учених. У центрі уваги закордонних учених перебуває широке коло питань, пов'язаних із наявним станом агрострахування та перспективами його розвитку в країнах із високим, середнім та нижче середнього рівнем доходів. Вплив агрострахування на зміни у використанні ресурсів за допомогою

статичного й динамічного моделювання представлений у праці Т. Мієно та ін. [3]. Залежність структури посівних площ від наявної системи агрострахування, розміру страхових субсидій, переваги та слабкі сторони ситуації, що склалася, уточнюють автори J. Yu, A. Smith, D. Sumner [4].

Взаємозв'язок технологічних інновацій, процесу прийняття рішень фермерами та програмами державної підтримки агрострахування представлений у дослідженні J. Yu, N. Hendricks [5].

Еволюція формування системи державної підтримки агрострахування в США, її сучасний стан у контексті сталого землекористування представлені в роботах R. Claassen, C. Langpap, J. Wu [6], B. Goodwin, A. Hungerford [7].

Окремий напрям досліджень сучасних закордонних науковців – запровадження відносно нового інструменту – індексного страхування в розвинутих країнах і країнах, що розвиваються. Предметом цих досліджень є зміна добробуту фермерів унаслідок запровадження індексного страхування, що представлено в роботах K. Tafere, C. Barrett, E. Lentz [8], N. Jensen, C. Barrett, A. Mude [9]. Підсумовуючи огляд напрацювань закордонних учених у сфері теоретичних і прикладних аспектів агрострахування, зазначимо їх переважно макроекономічний рівень і широке застосування економетричних моделей.

Агрострахування як інструмент управління ризиками в сільському господарстві України досліджують вітчизняні науковці О. Луценко, Л. Поливана [10]. О. Віленчук досліджує історичні та соціально-економічні аспекти формування страхових відносин в аграрній сфері, нормативно-правового забезпечення діяльності страхових компаній на ринку аграрного страхування, стратегічні вектори перспектив функціонування ринку аграрного страхування в Україні [11]. Пропозиції щодо шляхів розбудови ефективної системи агрострахування за активної участі держави сформульовано в дослідженнях О. Панченко, А. Шоломій [12], О. Яцух [13]. У працях Ю. Алескеровой, С. Гасанова [14], В. Онегіної [15], К. Третьака [16] представлено аналіз та узагальнення світового досвіду агрострахування.

У дослідженні А. Руснак, А. Карнаушенко, В. Петренко [17] проаналізовано основні показники діяльності страхових компаній, які спеціалізуються на страхуванні ризиків в аграрному секторі економіки України, розглянуто хронологію становлення нормативно-законодавчої бази з питань агрострахування.

Істотний внесок у теоретичні та прикладні аспекти розбудови системи агрострахування в Україні здійснює Міжнародна фінансова корпорація в рамках Проекту «Розвиток агрострахування в Україні», зокрема звіти цієї установи містять найбільш повну статистичну інформацію щодо показників ринку агрострахування в Україні. Поряд із цим, потребують уточнення чинники, які впливають на динаміку основних показників ринку агрострахування в Україні, що надасть розуміння та уточнить подальші траєкторії його розвитку.

Метою статті є дослідження розвитку українського ринку страхових продуктів у сільському господарстві з виокремленням і класифікацією

чинників, які впливають на динаміку основних показників ринку, та визначення на цій основі концептуальних напрямів розбудови ефективної системи агрострахування України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування та розвиток сільського господарства на принципах сталого розвитку багато в чому залежить від рівня інфраструктурного забезпечення, складовою частиною якого є страховий ринок. Ринок страхових послуг є одним із невід'ємних елементів ринкової інфраструктури та фінансової системи країн зі змішаною економікою ринкового типу. В Україні ринок страхових послуг посідає друге місце за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на кінець 2018 р. становила 281. Протягом останніх років кількість страхових компаній зменшується. Однією з основних причин скорочення є затвердження Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, розпорядження № 850 «Про затвердження Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика», яке посилює регуляторні вимоги до страхових компаній [18]. Наразі фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 97,9 % акумулюють 100 страхових компаній «non-Life» та 10 страхових компаній «Life» [19].

Важливим макроекономічним індикатором розвитку страхування є співвідношення страхових премій до ВВП (рівень проникнення страхування, РПС). Ефективність страхового ринку досягається за показника РПС на рівні 7–12 %. Так, середнє значення РПС у ЄС становить 7,4 % [20]. Аналіз макроекономічних показників, окремих показників страхового ринку, показників сільського господарства свідчить, що рівень проникнення страхування в Україні протягом 2009–2018 рр. у середньому становив 1,5 %. Цей показник для галузі рослинництва, як галузі сільського господарства, найбільш охопленої агрострахуванням, становив лише 0,1 % (табл. 1).

Отже, в Україні рівень проникнення страхування є значно нижчим у порівнянні з розвинутими країнами, як загалом по страховому ринку, так і в сегменті страхування сільськогосподарської продукції. Проте, Комплексна програма розвитку фінансового сектору України не передбачає істотного зростання цього показника (на кінець 2020 р. він має бути не менше 0,9 %) [18].

Зі збільшенням обсягів виробництва продукції сільського господарства в Україні спостерігалася повільна позитивна динаміка ринку агрострахування: збільшувалися абсолютні показники застрахованих площ і відповідно розміри страхових премій в умовах стійкої тенденції зростання індексу цін на продукцію рослинництва. Державна фінансова підтримка у 2009–2018 рр. не мала системного характеру та здійснювалася в недостатніх обсягах, які не перевищували 300 млн грн.

Фахівці, які досліджують страховий ринок України, відзначають такі проблеми його функціонування: відсутність політичної та економічної

стабільності, фрагментарність законодавчої бази, дефіцит фінансових ресурсів, низька платоспроможність населення, нерозвиненість фондового ринку, слабкі зовнішньоекономічні зв'язки України у сфері страхування з іншими країнами, неналежний рівень інформованості про стан і можливості страхового ринку, відсутність довіри стейкхолдерів до страхування [23].

Таблиця 1

Показники розвитку агрострахування в Україні

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Номінальний ВВП, млрд грн	947,0	1120,6	1349,2	1459,1	1522,7	1586,9	1979,5	2385,4	2983,8	3560,6
Страхові премії, млрд грн	20,44	23,08	22,69	21,51	28,66	26,77	29,74	35,17	43,43	49,37
РПС, %	2,2	2,1	1,7	1,5	1,9	1,7	1,5	1,5	1,5	1,4
Продукція рослинництва (у постійних цінах), млрд грн	129,91	124,55	162,44	149,23	175,89	177,71	168,43	185,05	179,47	198,66
Страхові премії (с.-г. культур), млрд грн	0,042	0,072	0,136	0,130	0,135	0,073	0,078	0,157	0,204	0,208
РПС у с.-г., %	0,032	0,058	0,084	0,087	0,077	0,041	0,046	0,085	0,114	0,105
Застраховані площі, тис. га	510	553	786	727	869	732	689	700	661	974
Державна фінансова підтримка агрострахування, млрд грн	-	-	0,531	-	-	-	0,300	0,285	0,300	0,266
Кредити, надані с.-г. виробникам, млрд грн	26,026	26,545	34,143	36,488	43,534	55,335	48,425	55,374	59,706	67,675
Індекс цін на продукцію рослинництва, %	95,2	109,1	139,8	115,7	105,6	91,8	129,2	167,2	116,3	107,3
Показник зміни температури	0,796	1,623	0,551	1,935	1,485	1,67	2,034	2,089	1,414	2,243

Джерело: складено на основі даних [19, 21, 2, 22].

Уважаємо, що вказані проблеми розповсюджуються й на сегмент агрострахування. Водночас досвід країн, які займають провідні позиції на світовому ринку агропродовольчої продукції, доводить, що страхування є ефективним інструментом захисту інтересів фермерів у процесі виробництва, зберігання переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Агрострахування перерозподіляє та мінімізує ризики (природно-кліматичні, фінансово-економічні та ін.) між учасниками страхового процесу та створює умови для розширеного відтворення.

Як зазначає О. Віленчук, розвиток аграрного страхування пов'язаний із соціально-економічними трансформаціями, розвитком товарно-грошових відносин, формуванням правил і норм страхових відносин у суспільстві [11]. За часів директивно-планової економіки домінувало обов'язкове страхування, засноване на принципах всезагальності, безперервності та примусовості.

Розбудова в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки, супроводжувалася формуванням правового поля для агрострахування. Так, Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» визначив сприятливу страхову політику одним із пріоритетних напрямів державної аграрної політики. Попри значну кількість ухвалених нормативно-правових актів, які регулюють відносини зі страхуванням

продукції сільського господарства (табл. 2), невиконання у повному обсязі чинних нормативних положень, зокрема, щодо державного субсидіювання страхових премій, є значною перешкодою розвитку агрострахування.

Таблиця 2

Нормативно-правове забезпечення

Нормативно-правовий акт	Основні положення акту
Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування», 1993 р.	Установлення системи державного нагляду за страховою діяльністю: реєстрацію страхових організацій, ліцензування страхової діяльності, створення відповідного органу виконавчої влади щодо контролю за страховою діяльністю
Закон України «Про страхування» 1996 р. із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 4.10.2001 р. № 2745-III, від 16.11.2006 р. № 357-V.	Запровадження приватного страхування регулює відносини у сфері страхування та спрямований на створення ринку страхових послуг, визначає умови укладання та дії договорів страхування, регламентує умови забезпечення платоспроможності страховиків, конкретизує порядок державного нагляду за страховою діяльністю
Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 роки», 2001 р.	Запровадження обов'язковості страхування врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності. Уперше задекларована можливість отримання компенсації 50 % страхового платежу
Закон України «Про державну підтримку сільського господарства», 2004 р.	Установлення порядку державного регулювання ринку страхування сільськогосподарської продукції (капітальних активів) та механізму надання страхових субсидій аграріям
Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку використання у 2007 р. коштів, передбачених у державному бюджеті для здешевлення вартості страхових премій, фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку, 2007 р.	Визначення механізму використання у 2007 р. коштів, передбачених у державному бюджеті Мінагрополітики для здешевлення вартості страхових премій (внесків), фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку страховикам за застраховані ризики загибелі (втрати) сільськогосподарської продукції або її частини, шляхом проведення часткової компенсації таких премій
Закон України «Про основні засади державної аграрної політики до 2015 р.», 2005 р.	Визначення одним із основних пріоритетів державної політики підтримки суб'єктів аграрного сектора формування сприятливої страхової політики та запровадження механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва
Указ Президента України «Про деякі заходи щодо розвитку ринку зерна», 2007 р.	Наголошення необхідності дальшого розвитку механізмів кредитування, страхування та державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції
Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», 2012 р.	Регулювання відносин у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюються за державної підтримки: запровадження ліцензування діяльності з агрострахування, створення Аграрного страхового пулу; часткове відновлення програми субсидування страхових премій; визначення у якості обов'язкової умови для сільгоспвиробників при отриманні окремих видів державної підтримки та дотацій укладення ними договорів страхування сільськогосподарської продукції
Накази Міністерства аграрної політики та продовольства України	Затвердження стандартних страхових продуктів для страхування сільськогосподарської продукції

Джерело: складено на основі даних [18].

Розвиток агрострахування прискорило ухвалення у 2004 р. Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», який передбачав компенсацію з держбюджету частини страхових премій сільгоспвиробникам за договорами страхування. У 2005–2008 рр. у Державному бюджеті України було передбачено кошти на здешевлення вартості страхових премій. Водночас проблемою для сільгоспвиробників, які брали участь у державних програмах субсидованого страхування сільськогосподарських культур, стала непрозорість і складність процедур отримання субсидій.

Економічна криза 2009 р. негативно вплинула на ринок агрострахування: нестабільна економічна ситуація, скасування державного фінансування частини страхових премій призвели до скорочення страхових надходжень у 3,7 раза порівняно з 2008 р., зменшення площі застрахованих посівів більше ніж у 4,6 раза.

Стабілізація та повільне зростання ринку агрострахування спостерігалось впродовж 2010–2014 рр. Для забезпечення розвитку та дієвості системи страхування сільськогосподарських ризиків у 2012 р. ухвалено Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», також у Державному бюджеті на 2012 р. передбачали 70 млн грн на здешевлення страхових премій для сільськогосподарських виробників. Проте умови, за якими кошти виділяли, не сприяли їх використанню. У державних бюджетах 2013–2015 рр. кошти для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам у формі компенсації страхових платежів не були заплановані. Упродовж цього періоду на фоні економічного спаду показники ринку агрострахування мали негативну динаміку. Тенденція до зростання ринку агрострахування визначилася у 2016–2018 рр.

Якщо кількісні показники вітчизняного ринку агрострахування поступаються кращим закордонними практикам, то якість страхових продуктів, на думку експертів, перебуває на належному рівні. В Україні є як класичні, так й індексні страхові продукти (рис. 1). Основні відмінності між ними полягають у захисті від переліку страхових ризиків, формуванні відповідних умов страхування для їх покриття, в процедурі фіксації та визначення збитків, деталях щодо виплати страхового відшкодування.

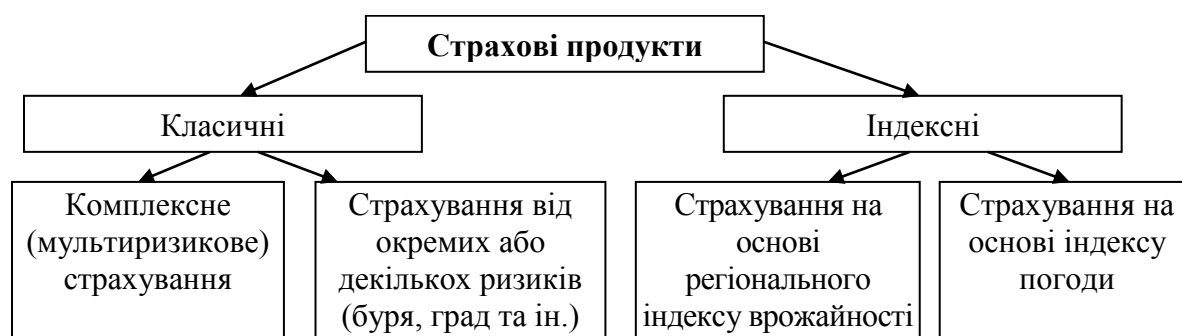

Рис. 1. Види страхових продуктів на вітчизняному страховому ринку
Джерело: узагальнено авторами на основі аналізу літератури.

Індексне страхування – це відносно новий для України страховий продукт, який запроваджують інноваційно орієнтовані компанії. Прикладом індексного страхування слугує страхування погодних ризиків (посуха або надмірні опади) на період цвітіння, наливу зерна та збирання врожаю, яке запропоновано сільськогосподарським підприємствам ТОВ «Сингента» в рамках програми маркетингової акції «МетеоЗахист 2020», яку впроваджують з метою стимулювання збуту продукції компанії (насіння, ЗЗР) [24].

Водночас є низка продуктів, які вітчизняні страхові компанії не можуть запропонувати. Наприклад, у США та Канаді страхують рівень доходів фермерів і прибутку. В Україні є страхування урожайності або витрат. Також страхові виплати не прив'язані до коливання ціни, ціна лише фіксується, і на цій підставі визначають розмір компенсації до початку страхового періоду. Прив'язка до цін світового ринку створює додаткові ризики, зумовлені валютними коливаннями, які страхові компанії не страхують [25].

Агросстрахування в Україні наразі переважно здійснюється у сфері рослинництва. Сільгоспвиробники страхуються від погодних ризиків. За інформацією, яку поширила керівник Програми IFC «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії» Л. Сорока, на негативну дію погодних ризиків припадає 58 % страхових договорів [26]. В Україні цей вид страхування переважно здійснюється як обов'язковий елемент для участі в державних програмах фінансової підтримки агровиробників (програми форвардних (заставних) закупівель Аграрного фонду та Державної продовольчо-зернової корпорації України, бюджетна програма «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів»), отриманні кредитів комерційних банків.

Брак статистичної інформації з відкритих джерел не дозволяє визначити точні показники обсягів форвардних закупівель, які здійснювали Аграрний фонд та ДПЗК України, опосередковано їх можна визначити з коментарів на офіційних сайтах цих установ. Так, обсяги форвардних закупівель ПАТ Аграрний фонд становлять 1,5–1,8 % обсягів виробництва зернових в країні, що підтверджується результатами проведеного аудиту діяльності фонду (рис. 2). Отже, фактичні обсяги форвардних закупівель є незначними й істотно не впливають на збільшення показників ринку агострахування.

Інший чинник розвитку агострахування – обсяги та процедури кредитування сільського господарства. Незважаючи на те, що кредити не є основним джерелом інвестицій у сільське господарство, спостерігається динаміка збільшення їх обсягів (табл. 1). При отриманні кредитів обов'язковою умовою є страхування. Стейкхолдери страхуються переважно на вимогу банків і дуже рідко – добровільно, тому агострахування у вітчизняній практиці є переважно похідним інструментом від процедур отримання кредитів, у тому числі пільгових. Вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники розглядають страхування не як спосіб мінімізації ризиків і запобігання можливого банкрутства, а як додаткові непродуктивні витрати, що підвищують

собівартість продукції на суму страхових премій. Такий підхід до страхування пояснюється відсутністю достатньої інформації про переваги страхування у певній групі споживачів [27].

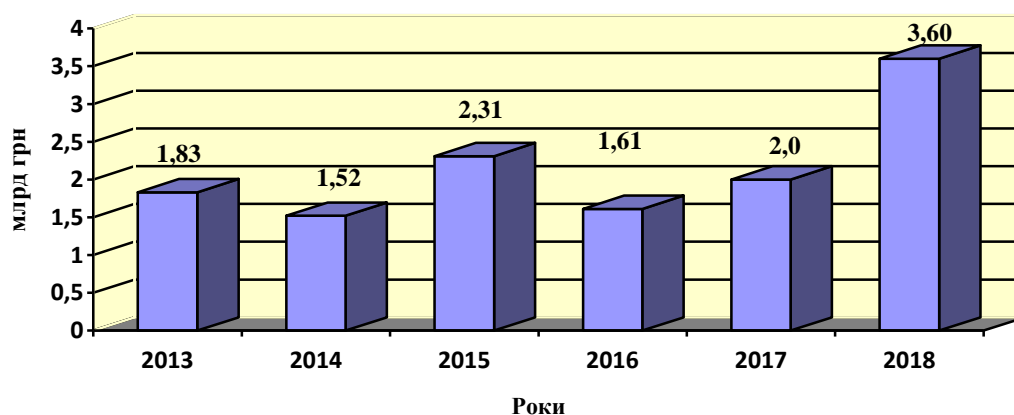

Рис. 2. Динаміка обсягів форвардних закупівель ПАТ Аграрний фонд та ДПЗКУ у 2013–2018 рр., млрд грн

Джерело: складено на основі даних ПАТ Аграрний фонд та ДПЗКУ.

Під час узагальнення чинників, які мають вплив на розвиток ринку агрострахування в Україні, доцільно враховувати такі особливості вітчизняної аграрної сфери:

- недостатня зацікавленість з боку стейкхолдерів, зокрема через сприятливі погодні умови, які дають можливість отримувати високі врожаї та не звертати увагу на потенційні ризики;

- низький рівень спеціалізації господарств і мінімізація в такий спосіб ризиків;

- значна частка агрохолдингів у виробництві, які мають сільськогосподарські угіддя в різних регіонах і, відповідно, у різних кліматичних зонах, що дає змогу мінімізувати ризики;

- ставлення стейкхолдерів до агрострахування не як до невід'ємної частини діяльності та, відповідно, до необхідного елемента виробничих витрат, а як до додаткового навантаження на видаткову частину власних бюджетів.

Проведений аналіз дозволяє узагальнити чинники розвитку агрострахування та запропонувати критерії їх класифікації. Отже, за джерелами походження чинники поділяють на екзогенні (погодні умови, ситуація на політичному ринку) та ендогенні (циклічність розвитку ринкової економіки, рівень розвитку ринкової інфраструктури); за характером впливу чинники поділяють на функціональні (обсяг виробництва продукції сільського господарства, рентабельність виробництва, коливання цін, вартість страхових продуктів, обсяг прямої державної підтримки (субсидії на відшкодування страхових премій), обсяг непрямої державної підтримки через програми здешевлення кредитів)) та інституційні (правове забезпечення страхового ринку та його аграрного сегменту, порядок і процедури отримання відшкодування страхових премій, кредитів, інформованість стейкхолдерів щодо переваг

страхування). Для визначення впливу зазначених чинників на один з основних показників розвитку ринку агострахування – застраховані площі, нами використано лінійну багатофакторну економетричну модель.

На основі даних Державної служби статистики України, статистичної бази ФАО за 2009–2018 рр. щодо валової продукції рослинництва, погодних умов, індексів цін реалізації продукції рослинництва (у попередньому році), обсягу наданих кредитів, державної підтримки сільського господарства (у поточному році) (табл. 1) нами визначено залежність застрахованої площі від зазначених показників. Рівняння регресії має вигляд:

$$y = 1290,08 - 4,84x_1 - 2,16x_2 + 137,51x_3 + 14,65x_4 - 115,68x_5 - 430,2x_6;$$

де x_1 – продукція рослинництва в постійних цінах 2010 року, млрд грн;

x_2 – індекс цін реалізації продукції рослинництва, %;

x_3 – видатки Державного бюджету на підтримку с.-г. товаровиробників шляхом часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами, компенсація частини страхових премій, млрд грн;

x_4 – кредити, надані сільськогосподарським підприємствам, млрд грн;

x_5 – показник змін температури в метеорологічному році;

x_6 – сума страхової премії, млрд грн.

Коефіцієнти регресії показують, як зміниться площа застрахованих культур у випадку зміни відповідного чинника на одиницю за умови, що вплив інших чинників елімінований. Основними функціональними чинниками, які мають вплив на динаміку застрахованих площ, є суми страхових премій, обсяги прямої та непрямої державної підтримки. Модель є прийнятною, коефіцієнт детермінації R^2 становить 0,674; значення коефіцієнта сукупної кореляції R становить 0,820.

Модель підтверджує, що виключно функціональні чинники не є визначальними у розвитку агострахування в Україні. Вирішальний вплив мають інституційні чинники. Це узгоджується із тенденціями розвитку агострахування у провідних країнах, але із суттєвим часовим лагом. Так, наприклад, у США де страхують понад 90 % посівних площ, держава почала стимулювати агострахування із часів Великої депресії, але до 1996 р. страхуванням було охоплено 20 % фермерських господарств. І тільки після запровадження страхування як обов'язкової вимоги для отримання державної підтримки, цей інструмент набув поширення в сучасних обсягах (табл. 3).

Таблиця 3

Показники розвитку ринку агострахування США

Показники	2012 р.	2015 р.	2016 р.
Кількість укладених договорів	1174007	1204619	1159648
Обсяг страхових зобов'язань, млрд дол. США	117,16	102,51	100,51
Обсяг страхових премій, млрд дол. США	11,12	9,76	9,32
Державні субсидії, млрд дол. США	6,97	6,09	5,86
Державні субсидії до страхових премій, %	62,7	62,0	62,0

Джерело: складено на основі даних [28].

Досвід використання програм державної підтримки страхування фермерів США виявив і такі проблеми як політизація процесу страхування та його висока вартість для федерального бюджету.

Проведене дослідження розвитку агрострахування в Україні у 2009–2018 рр. визначило повільні темпи зростання його основних кількісних показників: застрахованих посівних площ, кількості укладених договорів і, разом із цим, покращення якісних показників: номенклатури та якості страхових продуктів. Здійснене виокремлення та класифікація факторів, які впливають на розвиток агрострахування в Україні, з використанням кореляційного моделювання, урахування позитивного закордонного досвіду розвитку агрострахування, дозволяє нам уточнити стратегічні й оперативні заходи розбудови ефективної системи агрострахування України. Стратегічним напрямом розвитку ринку агрострахування в Україні вважаємо відновлення практики відшкодування частки страхових премій у межах державних програм. Державне фінансування елімінує негативний вплив основного функціонального фактора, який стримує розвиток агрострахування у вітчизняній практиці (висока вартість страхових премій) і буде сприяти інституалізації агрострахування в Україні. Оперативним напрямом розвитку агрострахування в Україні може слугувати індексне страхування, вартість якого є меншою в порівнянні з мультиризиковим.

Висновки. Рівень страхування сільськогосподарських культур в Україні становить 3–5 % посівної площі. У країнах, де агрострахування інтегровано в аграрну державну політику (США, Канада, Іспанія, Туреччина, Індія), такий показник сягає 80–90 %.

Проведене дослідження показало, що на розвиток агрострахування в Україні мають вплив функціональні й інституційні чинники. Використання лінійної багатофакторної економетричної моделі та отримане значення коефіцієнта сукупної кореляції визначили, що основними функціональними чинниками, які мають вплив на динаміку застрахованих площ, є суми страхових премій, обсяги прямої та непрямой державної підтримки.

Як показує закордонний досвід, забезпечити доступність страхових продуктів може держава шляхом субсидування страхових платежів із формуванням та реалізацією відповідних бюджетних програм. У США щорічні обсяги фінансування федеральних програм агрострахування становлять близько 6 млрд дол. США. Але аналіз обсягів фінансування аграрної сфери із використанням коштів Державного бюджету України дає підстави стверджувати, що в сучасних умовах держава не здатна спрямовувати достатньо коштів для фінансової підтримки мультиризикового страхування. Обсяги фінансування державних програм прямої та непрямой підтримки агрострахування останніми роками не перевищують 300 млн грн.

Нейтралізувати негативний вплив означених чинників, на нашу думку, здатний перехід від мультиризикового страхування до страхування одного-двох ризиків (індексне страхування). Страхова премія при цьому буде меншою, ніж у

випадку мультиризикового страхування. Передумови для розвитку страхування від окремих ризиків полягають у тому, що українські виробники продукції сільського господарства, особливо ті, які використовують новітні технології, диверсифікують виробництво, відповідно здатні власними силами скоротити потенційні втрати від багатьох ризиків.

Інституційними чинниками є непрозорість, непередбачуваність, непослідовність державної політики, відсутність при її розробленні та реалізації середньострокового планування; неповнота інформація з боку стейкхолдерів щодо необхідності, доступності агрострахування, їхня невпевненість у можливості отримати компенсацію в разі настання страхового випадку. Формування прозорого регуляторного середовища забезпечить умови розвитку в Україні приватного страхування від окремих ризиків. У більшості країн Європи страхування врожаю також є приватним і застосовується воно в комбінації з державними програмами відшкодування частини страхових премій.

Пропоновані заходи будуть сприяти інституалізації агрострахування, що своєю чергою створить умови для сталого розвитку вітчизняного сільського господарства шляхом забезпечення захисту суб'єктів господарювання на випадок нанесення шкоди або перерви у виробничому процесі, що відбувається в результаті страхових випадків; сприяння підприємницькому розвитку; заохочення інвестицій та інновацій; зменшення фінансового тиску на державу.

Напрями перспективних наукових досліджень розвитку агрострахування в Україні охоплюють як мікро-, так і макрорівень. На мікрорівні предметом дальших досліджень може бути запровадження агрострахування в діяльність конкретних підприємств та їх об'єднань, на макрорівні – зміна динаміки показників ринку агрострахування у зв'язку із започаткуванням ринку землі сільськогосподарського призначення.

Список використаних джерел

1. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
3. Mieno T., Walters C. G., Fulginiti L. E. Input Use under Crop Insurance: The Role of Actual Production History. *American Journal of Agricultural Economics*. 2018. Vol. 100. Is. 5. Pp. 1469–1485. <https://doi.org/10.1093/ajae/aay040>.
4. Yu J., Smith A., Sumner D. A. Effects of Crop Insurance Premium Subsidies on Crop Acreage. *American Journal of Agricultural Economics*. 2018. Vol. 100. Is. 1. Pp. 91–114. <https://doi.org/10.1093/ajae/aax058>.
5. Yu J., Hendricks N. P. Input Use Decisions with Greater Information on Crop Conditions: Implications for Insurance Moral Hazard and the Environment. *American Journal of Agricultural Economics*. 2020. Vol. 102. Is. 3. Pp. 826–845. <https://doi.org/10.1093/ajae/aaz035>.
6. Claassen R., Langpap C., Wu J. J. Impacts of Federal Crop Insurance on Land

Use and Environmental Quality. *American Journal of Agricultural Economics*. 2017. Vol. 99. Is. 3. Pp. 592–613. <https://doi.org/10.1093/ajae/aaw075>.

7. Goodwin B. K., Hungerford A. Copula-Based Models of Systemic Risk in U.S. Agriculture: Implications for Crop Insurance and Reinsurance Contracts. *American Journal of Agricultural Economics*. 2015. Vol. 97. Is. 3. Pp. 879–896. <https://doi.org/10.1093/ajae/aau086>.

8. Tafere K., Barrett C. B., Lentz E. Insuring Well-Being? Buyer's Remorse and Peace of Mind Effects from Insurance. *American Journal of Agricultural Economics*. 2019. Vol. 101. Is. 3. Pp. 627–650. <https://doi.org/10.1093/ajae/aay087>.

9. Jensen N. D., Barrett C. B., Mude A. G. Index Insurance Quality and Basis Risk: Evidence from Northern Kenya. *American Journal of Agricultural Economics*. 2016. Vol. 98. Is. 5. Pp. 1450–1469. <https://doi.org/10.1093/ajae/aaw046>.

10. Луценко О. А., Поливана Л. А. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку аграрного страхування. *Вісник ХНТУСГ*. 2018. Вип. 191. С. 273–284.

11. Віленчук О. Розвиток ринку аграрного страхування: історичний та соціально-економічний вимір. *Світ фінансів*. 2014. № 4. С. 141–151.

12. Панченко О., Шоломій А. Розвиток агрострахування в Україні: проблеми та перспективи. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1(9). С. 118–126.

13. Яцук О. Ринок агрострахування в Україні: стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. С. 866–872.

14. Гасанов С. Зарубіжний досвід державно-приватного партнерства в агрострахуванні. *Економіст*. 2014. № 8. С. 17–22.

15. Onegina V. M. Public-social-private partnership and risk management in agriculture. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки*. 2016. № 5. С. 37–42.

16. Третяк К. В. Агрострахування: зарубіжний досвід та ресурси щодо імплементації в українську страхову практику. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2019/34.pdf.

17. Руснак А. В., Карнаушенко А. С., Петренко В. С. Страхування ризиків сільськогосподарських підприємств в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 19. С. 5–10.

18. Нормативно-правова база України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

19. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://nfp.gov.ua>.

20. Пахненко О. М., Семенов А. Ю., Мілютіна М. О. Страховий ринок України та країн ЄС: порівняльний аналіз. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 612–617.

21. Ринок агрострахування України у 2018-му андерайтинговому році. Аналітичне дослідження. URL: <https://agro.me.gov.ua>.

22. Офіційний сайт Національного банку України. URL: www.bank.gov.ua.

23. Фесенко Н. В., Яремченко Л. М. Стан та перспективи функціонування страхового ринку України в умовах глобалізації. *Економіка та держава*. 2019.

№ 8. С. 28–34.

24. МетеоЗахист 2020. URL: <https://www.syngenta.ua/meteozahist-2020>.

25. Ковальчук Т. Агрострахування в Україні – системний підхід. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahrostrakhuvannia/item/14097-ahrostrakhuvannia-v-ukraini-systemnyi-pidkhid.html>.

26. Назаренко М. Україна потребує системного агрострахування. URL: <https://uhbdp.org.ua/news/agro-news/1406-ukraina-potrebuie-systemnoho-ahrostrakhuvannia>.

27. Liedtke P. M. What's Insurance to a Modern Economy? *The Geneva Papers on Risk and Insurance – Issues and Practice*. 2007. Vol. 32. Pp. 211–221. <https://doi.org/10.1057/palgrave.gpp.2510128>.

28. Американская модель RMA как возможный путь развития агрострахования в Украине. URL: <https://forinsurer.com/public/17/11/10/4799>.

References

1. Sustainable Development Goals: Ukraine. National Report (2017), available at: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.

2. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: www.ukrstat.gov.ua.

3. Mieno, T., Walters, C. G. and Fulginiti, L. E. (2018), Input Use under Crop Insurance: The Role of Actual Production History. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 100, is. 5, pp. 1469–1485. <https://doi.org/10.1093/ajae/aay040>.

4. Yu, J., Smith, A. and Sumner, D. A. (2018), Effects of Crop Insurance Premium Subsidies on Crop Acreage. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 100, is. 1, pp. 91–114. <https://doi.org/10.1093/ajae/aax058>.

5. Yu, J. and Hendricks, N. P. (2020), Input Use Decisions with Greater Information on Crop Conditions: Implications for Insurance Moral Hazard and the Environment. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 102, is. 3, pp. 826–845. <https://doi.org/10.1093/ajae/aaz035>.

6. Claassen, R., Langpap, C. and Wu, J. J. (2017), Impacts of Federal Crop Insurance on Land Use and Environmental Quality. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 99, is. 3, pp. 592–613. <https://doi.org/10.1093/ajae/aaw075>.

7. Goodwin, B. K. and Hungerford, A. (2015), Copula-Based Models of Systemic Risk in U.S. Agriculture: Implications for Crop Insurance and Reinsurance Contracts. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 97, is. 3, pp. 879–896. <https://doi.org/10.1093/ajae/aau086>.

8. Tafere, K., Barrett, C. B. and Lentz, E. (2019), Insuring Well-Being? Buyer's Remorse and Peace of Mind Effects from Insurance. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 101, is. 3, pp. 627–650. <https://doi.org/10.1093/ajae/aay087>.

9. Jensen, N. D., Barrett, C. B. and Mude, A. G. (2016), Index Insurance Quality and Basis Risk: Evidence from Northern Kenya. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 98, is. 5, pp. 1450–1469. <https://doi.org/10.1093/ajae/aaw046>.

10. Lutsenko, O. A. and Polivana, L. A. (2018), The current state and prospects of

development of the agrarian insurance market. *Bulletin of KhNTUA named after Petro Vasylenko*, vol. 191, pp. 273–284.

11. Vilenchuk, O. (2014), Development of the agrarian insurance market: historical and socio-economic dimension. *World of finance*, vol. 4, pp. 141–151.

12. Panchenko, O. and Sholomiy, A. (2017), Development of agricultural insurance in Ukraine: problems and prospects. *Problems and prospects of economy and management*, vol. 1(9), pp. 118–126.

13. Yatsukh, O. (2016), The market of agricultural insurance in Ukraine: the state and prospects of development. *Economy and society*, vol. 7, pp. 866–872.

14. Hasanov, S. (2014), Foreign experience of public-private partnership in agricultural insurance. *Economist*, vol. 8, pp. 17–22.

15. Onegina, V. M. (2016), Public-social-private partnership and risk management in agriculture. *Bulletin of the Kiev National University of Technology and Design. Series: Economic Sciences*, vol. 5, pp. 37–42.

16. Tretyak, K. V. (2019), Agri-insurance: foreign experience and resources for implementation into Ukrainian insurance practice. *Efektivna ekonomika*, vol. 1, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2019/34.pdf.

17. Rusnak, A.V., Karnaushenko, A.S., Petrenko, V.S. (2018), Risk insurance of agricultural enterprises in Ukraine. *Investment: practice and experience*, vol. 19, pp. 5–10.

18. Legal framework of Ukraine, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

19. Official site of the National Commission for the State Regulation of Financial Services Markets, available at: <https://nfp.gov.ua>.

20. Pakhnenko, O. M., Semenoh, A. Yu. and Milyutina, M. O. (2017), Insurance market of Ukraine and EU countries: comparative analysis. *Economy and Society*, vol. 12, pp. 612–617.

21. Ukraine's agricultural insurance market in 2018 underwriting year. Analytical research (2019), available at: <https://agro.me.gov.ua>.

22. The official site of the National Bank of Ukraine, available at: www.bank.gov.ua.

23. Fesenko, N. V. and Yaremchenko, L. M. (2019), State and prospects of functioning of the insurance market of Ukraine in the conditions of globalization. *Economy and state*, vol. 8, pp. 28–34.

24. Meteo Protection 2020, available at: <https://www.syngenta.ua/meteozahist-2020>.

25. Kovalchuk, T. (2019), Agri-insurance in Ukraine – a systematic approach, available at: <http://agro-business.com.ua/agro/ahrostrakhuvannia/item/14097-ahrostrakhuvannia-v-ukraini-systemnyi-pidkhid.html>.

26. Nazarenko, M. (2017), Ukraine needs systemic agricultural insurance, available at: <https://uhbdp.org/en/news/agro-news/1406-ukraina-potrebuie-systemnoho-ahrostrakhuvannia>.

27. Liedtke, P. M. (2007), What's Insurance to a Modern Economy? *The Geneva Papers on Risk and Insurance – Issues and Practice*, vol. 32, pp. 211–221. <https://doi.org/10.1057/palgrave.gpp.2510128>.

28. The American model of RMA as a possible way to develop agricultural

insurance in Ukraine (2019), available at:
<https://forinsurer.com/public/17/11/10/4799>.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Шибасєва Н., Бабан Т. Інституалізація агрострахування в Україні: чинники впливу та вектори розвитку. *Agricultural and Resource Economics*. 2020. Vol. 6. No. 2. Pp. 174–190. URL: <http://are-journal.com>.

Style – Harvard:

Shibaeva, N. and Baban, T. (2020), Institutionalization of agricultural insurance in Ukraine: impact factors and vectors of development. *Agricultural and Resource Economics*, vol. 6, no. 2, pp. 174–190. URL: <http://are-journal.com>.